

izvirni znanstveni članek
prejeto: 2004-11-02

UDK 930.271:001.89(497.4)

RAZLAGA RIMSKEGA NAPISA Z RODIKA V SMISLU NASPROTUJOČIH SI INTERPRETACIJ

Verena PERKO

Gorenjski muzej, SI-4000 Kranj, Tomšičeva 44
e-mail: verena.perko@guest.arnes.si

IZVLEČEK

Prispevek obravnava rimski napis CIL 5, 698, odkrit leta 1842 v bližini vasi Materija, blizu Kozine. Napis so interpretirali mnogi strokovnjaki. Njihove interpretacije se razlikujejo, razlike pa je mogoče razumeti v luči družbeno-političnih dogajanj okoli zahodne slovenske meje. Prispevek izlušči štiri hipoteze in jih na podlagi teorije znanosti umesti v tedaj aktualne družbeno politične sisteme. Arheologija pogosto vzbuja videz znanstvene nevtralnosti in politične neodvisnosti. Najverjetneje se to dogaja zaradi temeljnega naravoslovnega principa raziskovalne metodologije. Vendar je kot vsaka druga moderna znanost odprt (družbeni) sistem, v katerem se močno odlikavajo politične in gospodarske razmere in v katerem ima najvišji pomen, ali bi ga vsaj morala imeti, etika raziskovalnega dela.

Ključne besede: teorija znanosti, arheologija, epigrafika, Rundikti, etnične in historične meje

INTERPRETAZIONE DELL'ISCRIZIONE ROMANA A RODNIK IN BASE A DUE TEORIE CONTRAPPOSTE

SINTESI

L'articolo presenta un'analisi dell'iscrizione romana CIL 5, 698, scoperta nel 1842 vicino al paese di Materija, nei pressi di Kozina. L'iscrizione è stata interpretata da diversi esperti. Le loro interpretazioni divergono, fatto però facilmente comprensibile alla luce degli eventi politico-sociali lungo il confine sloveno occidentale. L'articolo espone quattro ipotesi e le inserisce nei sistemi politici del tempo, in base alle teorie scientifiche. L'archeologia spesso appare come baluardo della neutralità scientifica e dell'indipendenza politica. Molto probabilmente ciò è dovuto alla causa del principio scientifico della metodologia di ricerca. Ma, come ogni scienza moderna, anche l'archeologia è un sistema (sociale) aperto, in cui si riflettono le condizioni politiche ed economiche e dove l'etica della ricerca assume un significato di primo piano, o perlomeno così dovrebbe essere.

Parole chiave: teoria delle scienze, archeologia, epigrafia, Rundictes, confini etnici e storici

Each generation gets the archaeology it deserves
Jaquetta Hawkes

TEORETIČNI UVOD

Slovenska Univerza je v povojnem času kot integralni člen jugoslovanskega visokošolskega in univerzitetnega izobraževalnega sistema razvijala humanistične študije in družbene vede na materialistični filozofski misli in socialističnem principu družbene ureditve, ki temelji na teoriji o razrednem boju. Izločitev diametralno nasprotnih filozofskih tokov iz šolskih sistemov in sistematično krčenje učenja klasičnih jezikov in matematičnih ved na teh oddelkih, je razen v redkih izjemah vodilo v siromašenje raziskovalne iniciative in kleščanje kritične misli.

V slovenski arheološki vedi, ki je zrasla na temeljih tako imenovane prazgodovinske šole (Gabrovec, 1999), kjer so filozofsko-sociološki in predvsem družbenopolitični vplivi manj očitni, smo se dokaj pozno zavedeli pomena poznavanja teorije znanosti. V rimski arheologiji, kjer je vsak delec razumljiv le v smislu celote, to je vsega imperija in bi zato razprave morale biti v končni fazi preverjene z vidika sistema kot celote, so interpretacije določenih problemov zaradi elementov etničnih opredelitev, še mnogo bolj kočljivejše.¹

V konkretnem primeru želim opozoriti na možnosti interpretacij nekega rimskega napisa in jih teoretično razložiti kot odraz družbene klime, ki je posredno vplivala na izbor raziskovalnih tem in njihove interpretacije (Bitelli, 1999).

Pojasnilo: objave in različnih interpretacij ne dajem kot primera napačne raziskave, temveč kot možnost drugačnega pristopa k znanstveni raziskavi v različnih družbeno političnih sistemih, ki so imeli močne teritorialne interese na občutljivih področjih današnje zahodne slovenske meje (Pirjevec, 2003).

ZGODOVINA RAZISKAV

Vsa zgodba se je začela leta 1842, ko so v bližini vasi Materija, med Kozino in Ilirsko Bistrico, ob popravilu ceste Reka–Trst odkrili kamen z napisom. Najditelj je kamen daroval tržaškemu muzeju, kjer se hrani še danes (Slapšak, 1995, 69).

Napis je preučeval že Th. Mommsen in ga vključil v peti zvezek temeljnega korpusa rimskih napisov, CIL 5, 698.

Napis je vsekane v lokalni laporni kamen in ima dimenzije; 65 x 58 x 3cm. Napis se glasi:

[HANC] VIAM DERECTAM
 PER ATIUM CENTURION(EM) POST
 SENTENTIAM DICTAM AB A PLAUTIO
 LEGATO TI CLAUDI CAESARIS AUG(USTI)
 GERM(ANICI) ET POSTEA TRANSLATAM A
 RUNDICTIBUS IN FINES C LAECANI
 BASSI RESTITUIT IUSSU TI CLAUDI
 CAESARIS AUG(USTI) GERM(ANICI) IMPERATORIS
 L RUFELLIUS SEVERUS PRIMIPILARIS

Napis na ustaljen način omenja neko pot [HANC] VIAM, ki jo je obnovil oficir Lucij Rufelij Sever (PRIMUS PILUS) L RUFELLIUS SEVERUS na podlagi ukaza cesarja Klavdija (41–54). Ta ista cesta, navaja napis na kamnu, je bila prej speljana DERECTA pod vodstvom oficirja Atija z razsodbo izrečeno od legata Plavtija (POST SENTENTIAM DICTAM AB A PLAUTIO), ki je bil namestnik (legat) cesarja Klavdija, kasneje pa je bila cesta predstavljena z ozemlja Rundiktov na ozemlje Lajkanija Basa – POSTEA TRANSLATAM A RUNDICTIBUS IN FINES C LAECANI BASSI.

NEKAJ POMEMBNIH PODATKOV ZA RAZUMEVANJE KONTEKSTA

Pleme Rundiktov je zabeleženo na območju prazgodovinskega gradišča in kasnejše rimskodobne naselbine na gričih za Kozino, tik nad današnjo vasjo Rodik. Ime današnjega naselja je direktno izpeljano iz antičnega imena staroselskega plemena (Slapšak, 1995, 68, s citirano starejšo literaturo).

Rimska okupacija, katere začetek povezujemo z ustanovitvijo Akvileje leta 181, je dosegla vrh v času Oktavijana v letih 35–33. Dokončno podreditev plemen v zaledju Jadrana so prinesla šele Tiberijeva osvajanja in zadušitev dalmatinsko-panoskega upora. Kot poroča cesar Avgust v svoji politični oporoki, je tedaj rimski imperij dosegel Donavo (Pavan, 1991; Rossi, 1996; Šašel Kos, 1997).

1 Po letu 1945 se kaže kot institucionalno podprto stremljenje k iskanju enostransko usmerjenih raziskav, izključevanje konkurence in nazadnje kot nenaklonjenost javni (odprti) diskusiji in v odsotnosti dobre, šolane kritike. Vrednotenje rezultatov raziskav je prevečkrat podrejeno internim pravilom posameznih institucij.

To nekritično stanje duha (v osnovi nenaravna človekova duhovna drža) prinaša daljnosežne posledice. Proporcionalno gledano, gre v slovenski arheologiji za neproporcionalno velik vložek raziskovalnih sredstev v nekritično zbiranje in kopičenje neobvladljivih količin podatkov, nevzdržno drage analize (od katerih so mnoge zagotovo nepotrebne) in neredko medle interpretacije in redke sinteze (rekonstrukcije dela v smislu razumevanja celotnega sistema).

Opazna je kriza raziskovalnega duha, v okviru katere predpisani metodološki vidiki raziskovanj zapirajo inovativne poti razmišljanja (raziskovanja), ki nudijo možnosti novih odkritij (Feyerabend, 1975/1999, 171).



Slika 1: Istra v zgodnji rimski dobi z mesti Tergeste, Parentium in Pola ter njihovi mestni teritoriji, agri (po Tassaux, Matijašič in Kovačič, 2001).

Fig. 1: Istria in the early Roman period with the towns of Tergeste, Parentium and Pola and their urban territories – the agri (according to Tassaux, Matijašič and Kovačič, 2001).

Po poročanju antičnih virov in kot kažejo najnovejša arheološka odkritja so bila zaradi strateške vloge pomembna predvsem Postojnska vrata. Prehod je se je odpiral proti severovzhodu in bil nenehna grožnja za vdore sovražnih plemen z Balkana v Italijo (Horvat, 1999). Ozemlje današnje zahodne Slovenije je bilo že v 1. stol. pred. Kr. vključeno v Galijo Cisalpino, območje med Apenini, Tirenskim in Jadranskim morjem ter Alpami, od avgustejske dobe dalje pa je sodilo v sklop italske Desete regije (Šašel, 1985; Šašel Kos, 2002).

Že v času Julija Cezarja je bilo ustanovljena mestna kolonija Tergeste, bližnja plemena pa so bila vključena v tergestinski mestni teritorij. Njihov pravni status pa se je bistveno razlikoval od vladajočega italskega mestnega prebivalstva (kolonije so izpeljali s preselitvijo polnopravnih državljanov iz samega Rima ali ostalih italskih mest). Staroselska ljudstva so bila praviloma vključena kot peregrini, njihove pravice so se omejevale na pravice plačevanja davčnin in služenje vojske v pomožnih četah. Mestni teritorij, ager, ki se je običajno širil na



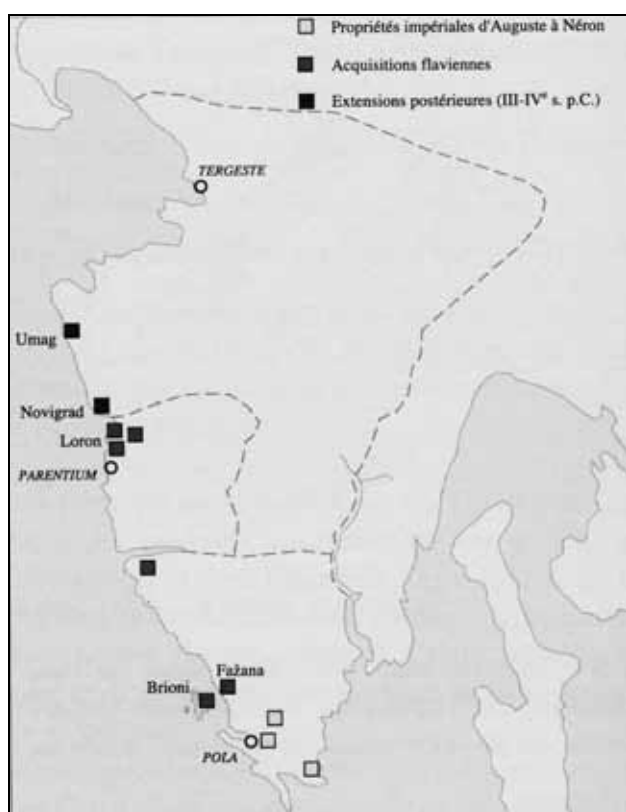
Slika 2: Istra v zgodnji rimski dobi z mesti, rekami in starimi plemenski skupnostmi, med njimi Rundikti.

Fig. 2: Istria in the early Roman period with towns, rivers and ancient tribal communities, among which the Rundictes tribe.

plodne ravnice in je bil razdeljen med polnopravne prebivalce mesta, je staroselske prebivalce največkrat potisnil na manj plodna, obrobna območja. V posameznih primerih so bili vključeni v na novo razdeljene agrarne površine (Zaccaria, 1994). Ti podatki so izjemno pomembni za pravilno interpretacijo v napisu omenjenega spora okoli neke vaške poti, zaradi katere je moral na koncu v sporu posredovati sam cesar.

Lajkanij Bass je bil član premožne senatorske družine, ki se je že zgodaj naselila v okolici kolonije Pule (Tassaux, 2001). Družinska posest je obsegala široke oljčne nasade in vinograde ob istrski obali ter obdelovalno zemljo, njive in obsežne pašnike v notranjosti. Za potrebe obsežne proizvodnje olja je delovala lončarska delavnica amfor za olje v Fažani, ki nosijo žige Lajkanijcev. Kot kažejo najnovejše raziskave so k posesti sodile tudi nekatere razkošne vile na obali, med drugim najverjetneje tudi brijonski "cesarski" kompleks Verige (Bezeczky, 1998).² Napis odkrit na Materiji izpričuje, da so Lajkaniju pripadali tudi obsežni pašniki z drobnico v

² K problemu antičnih vil in latifundijev glej A. Carandini, 1999, 775–804.



Slika 3: Cesarske posesti v zgodnjerrimski Istri (po Tassaux, Matijašič in Kovačič, 2001).

Fig. 3: Imperial properties in the Istria of the early Roman period (according to Tassaux, Matijašič and Kovačič, 2001).

notranjosti Istre in na kraškem robu. Poleg izjemnih količin olja in skoraj gotovo tudi žita in vina, so Lajkanijci nedvomno pridelali tudi veliko dobre in v starem Rimu cenjene istrske volne (Matijašič, 1998). Obsežni obrati in delavnice za volnena oblačila so bili v bližnji Akvileji (Fontana, 1997, 115–124).

Lajkanijeva posest je bila velika in taka tudi njegova moč. Sredi 1. stol. po Kr. je dosegel konzularno čast. Po prezgodnji smrti njegovega sina in nazadnje še posinovljenca je v času Flavijcev prešla vsa velikanska bogatija v cesarsko last. Dogodek je bilo mogoče natančno datirati z žigi na fažanskih amforah, na katerih se kratek čas pojavljajo ob imenu Lajkanija Basa še cesarski žigi IMP. AVG. GER., kakršen je bil uradni naziv cesarjev Domicijana in Nerve (Tassaux, Matijašič, Kovačič, 2001, 124; Bezeczeky, 1998, 43).

Jedro problema leži v več možnih rešitvah oziroma interpretacijah napisa, ki so jih prepoznali in predlagali

že starejši avtorji. Tako nekateri avtorji 19. in začetka 20. stol. predlagajo branje *TRANSLATAM A RUNDICTIBUS IN FINES C LAECANI BASSI* kot popravilo neke stare ceste, na meji med Rundictov in Lajkanijev posestjo; del ceste na ozemlju Rundiktov naj bi sodil pod kompetenco legata (upravnika province), zasebna posest Lajkanija Basa pa pod cesarjevo kompetenco; temu pa sledi zelo pomembno vprašanje, ali ne gre v tem primeru za mejo med provinco Panonijo (dokaz za to naj bi bilo omenjeno ime legata Plavtija) in Italijo. Vendar so nekateri avtorji kasneje opozarjali, da je vloga legata nezanesljiva in nikakor ne more biti dokaz za obstoj provincialne meje na tem območju.³

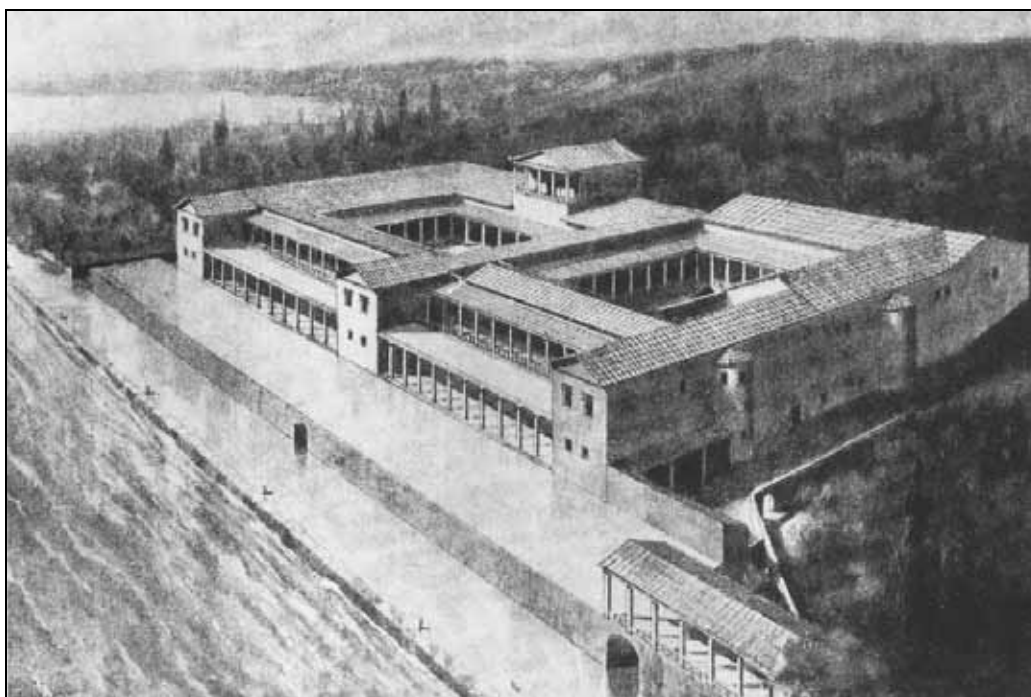
Po drugi svetovni vojni je ugledni italijanski raziskovalec Degrassi (Degrassi, 1954) postavil v središče svoje interpretacije istega napisa spet problem meje; zagovarjal je tezo o fizičnem prenosu ceste (t.j. spremembi trase). Menil je, da bi Lajkanij lahko z osebno intervencijo dosegel pri cesarju, da je bil popravljen tisti skrajšan del ceste, katere prvotni potek je bil zgrajen čez ozemlje Rundiktov, nato pa njena (skrajšana) trasa predstavljena čez njegovo ozemlje. Predvideva, da gre za odsek javne državne ceste *Tergeste–Tharsatica*, ki naj bi jo s tem dejanjem skrajšali pri postaji *Ad malum* (današnja Materija pri Kozini). Degrassi s tem zastopa mnenje, da je to ozemlje že od Avgusta dalje (27 pred – 14 po Kr.) vključeno v Italijo (sic!) in atribuirano koloniji Tergeste. Avtor sklepa, da je prišlo v tem primeru do premika italske meje (na območju tergestinskega agra) v Klavdijevem času.

Leta 1977 je B. Slapšak zavrnil tezo o krajšanju poteka državne ceste. Besedo *TRANSFERRE* je predlagal v smislu prenosa lastništva (Slapšak, 1977).

Legat A. Plavtij naj bi razsodil, da vojaška inženjerija na ozemlju Rundiktov zgradi vicinalno cesto za njihovo uporabo. Kasneje naj bi prešla (translata) pod razširjeno veleposest Lajkanijcev (na novo dodeljena posest?). Cesta bi s tem postala zasebna last in morda bi morali plačevati staroselci za uporabo odškodnino. Nastali spor med lastniki razreši cesar (*iussu*) v korist vaške skupnosti peregrinov.

Cesarjevo intervencijo razlaga avtor kot dokaz, da gre za ozemlje, ki ne sodi pod Italijo, iz česar sledi, da nikakor ne more biti mišljen premik meje. Ključnega pomena naj bi bilo za razrešitev bilo ime legata Plavtija (*legatus Ti. Claudi Caesaris Aug. Germ.*). Predlagana rešitev napisa se glasi *legatus Augusti pro praetore provinciae Pannoniae (oz. Illyrici)*. Iz česar sledi, da je ozemlje kraških prehodov (zahodna Slovenija) sredi 1. stol. po Kr. del Ilirika, oz. province Panonije in ne v območju Italije.

3 Npr. Wilkes v temeljnem delu o provinci Dalmaciji ne navede Plavtija kot provincialnega legata (Wilkes, 1969, App. II).



Slika 4: Risarska rekonstrukcija obsežne vile v zalivu Verige na Brijunih. Vila je bila najverjetneje v lasti Lajkanija Basa (po Bezaczkem, 1998).

Fig. 4: A reconstruction drawing of a large villa in the Verige Bay in the Brioni islands. The villa was most probably owned by Laecanius Bassus (according to Bezaczky, 1998).

Takoj naslednje leto (1978) je na interpretacijo replicirala nemška specialistka Schillingerjeva, ki se je z interpretacijo v grobem strinja, na podlagi analognih razsodb pa tehtno ugovarjala, da nikakor ne gre z gradnjo nove ceste, temveč le določitev cestnega poteka (Schillinger-Häfele, 1978). Razsodbo je izrekel legat, izvedel centurij (stotnik). Cesta naj bi bila meja med plemenom Rundiktov in tergestinskim agrom. Ko je bila cesta premaknjena na Lajkanijevo posest, se je pleme pritožilo cesarju, ki je razsodil staroselcem v prid. Cesto so vzpostavili na stari trasi (*restituit*), kar je izvedel centurion, *primus pilus* (stotnik prve centurije). Da bi šlo za mejo med matičnim ozemljem Italije in provinco Dalmacijo oz. Panonijo, meni, da ni dovolj tehtnih dokazov. Za A. Plavtija ni zanesljivih dokazov, da je bil upravitelj province (Wilkes, 1969, App. II).

Poglabljena poselitvena študija B. Slapšaka, ki je nastala v devetdesetih letih, je bazirala na natančni analizi poselitvenega prostora vaških skupnosti na območju Krasa in s tem tudi Rundiktov (Slapšak, 1995). Ponovni pretres napisa je avtor zaključil z naslednjim branjem: ponovno poudarja, da je bil kamen odkrit na prvotnem mestu, t. j. na meji ozemeljskega teritorija staroselske skupnosti in zasebne posesti Lajkanija Basa (kar ni bilo nikoli sporno!).

Napis pa naj bi se ne nanašal toliko na potek meje, kot načrtanje ceste, ki je z razširjenjem Lajkanijeve

posesti postala pravno prepovedana za nadaljnjo uporabo Rundiktom. Ti naj bi dobili novo pot, ki bi se izognila posesti Lajkanijcev in zato bila daljša, bolj odročna. Staroselsko ljudstvo (trmasto kraško pleme) še naprej ubira stare poti (in dela škodo na senatorjevi posesti). To naj bi razjezilo (starega cesarjevega prijatelja) Lajkanija Basa, da je posredoval na cesarskem dvoru, kjer mu naj ne bilo težko doseči posredovanja (*iussu caesaris*) v prid Lajkanijcev in ponovne vzpostavitve kraka vaške ceste, ki naj bi se v velikem loku izognila njegovi zasebni posesti (s sententijo A. Plavtia določeno stanje). V tej interpretaciji je vprašanje vloge ceste kot meje med Rundikti in agrom popolnoma irelevantno (Slapšak, 1995, 70).

HIPOTEZA I

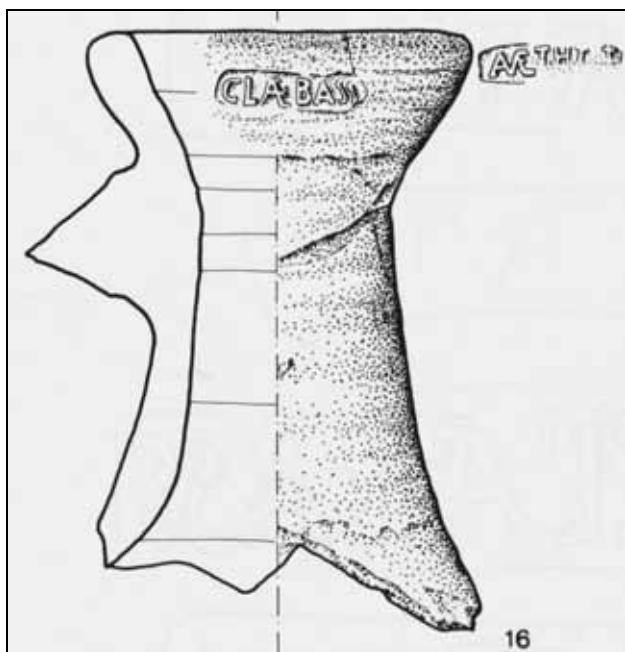
Starejši avtorji rešujejo napis *per analogiam*, v smislu doslednega branja splošno uveljavljenih juridičnih rešitev (dajte cesarju, kar je cesarjevega) oziroma v smislu natančno dorečene nemško-avstrijske jurisdikcije, ki se dosledno drži črke zakona. Pod avstroogrsko jurisdikcijo sodita tržaški Kras in Istra do konca prve svetovne vojne oz. do leta 1916, vse do Londonskega pogodbe, ki zagotavlja kot vojni plen Italiji pravice do ozemelj od Tridentina, Gorice, Trsta, Kvarnerja in dalmatinske obale skoraj z vsemi otoki (Bitelli, 1999, 16).

HIPOTEZA II

Iz Degrassijeve študije jasno izhaja, da je obravnava ozemlje že od časa Avgusta integralni del Italije, meja pa se je polagoma premikala na vzhod (Degrassi 1954, 89).

Z malce (iredentističnega) političnega poleta je iz izvajanja napisa razvidna in znanstveno podprta prastara pravica staroselskih ljudstev (Istranov) do ozemlja in obenem tudi njihova (dvatisočletna) pripadnost k Italiji.

Nikakor ni nepomembno dejstvo, da je Degrassijeva knjiga *Il confine nordorientale dell'Italia romana* je izšla leta 1954, ko je bilo vprašanje zahodne meje še nerazrešeno in je bilo veliko število izseljenih Istranov v Italiji bilo zelo pereče. Problem zahodne meje je bil urejen z odprtjem prehodov šele leta 1956.



Slika 5: Zgodnjerska amfora za istrsko olje z žigom Lajkanija Basa (po Bezczekem, 1998).

Fig. 5: An early Roman amphora for Istrian oil, bearing a seal of Laecanius Bassus (according to Bezczeky, 1998).

HIPOTEZA III

Slapšakovo branje in interpretacija poudarjata, da se napis nanaša na vprašanje meje in zaradi navajanja legata Plavtija, je to ozemlje očitno pod njegovo jurisdikcijo in zatorej vključeno v Ilirik, t.j. Dalmacijo oz. Panonijo in nikakor ne Italijo.

Iz njegove interpretacije je jasno razvidno sklicevanje na prastare pravice staroselskih Rundiktov in cesarjevo posredovanje njim v prid (pravica ljudstva je torej z

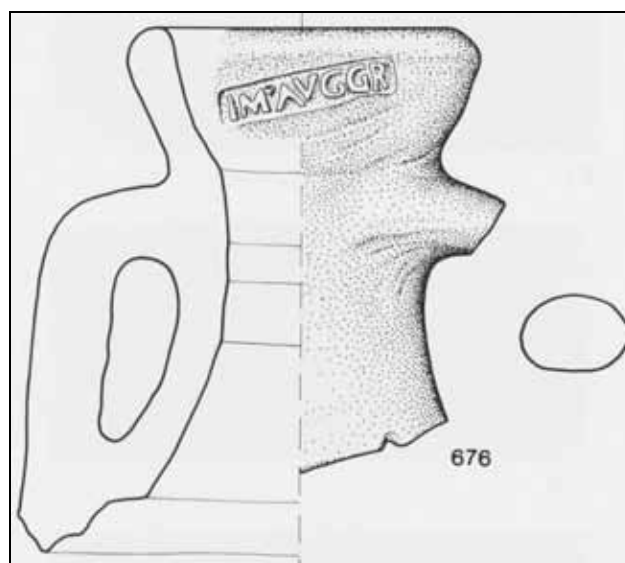
najvišjimi organi oblasti zaščiten pred pravicami, ki izhajajo iz privatne lastnine).

Kratko ugovarjanje Schillingerjeve je zanimivo predvsem z vidika oporekanja, da je vloga legata Plavtija nezanesljiva in torej vprašanje meje še zdaleč ni jasno!

HIPOTEZA IV

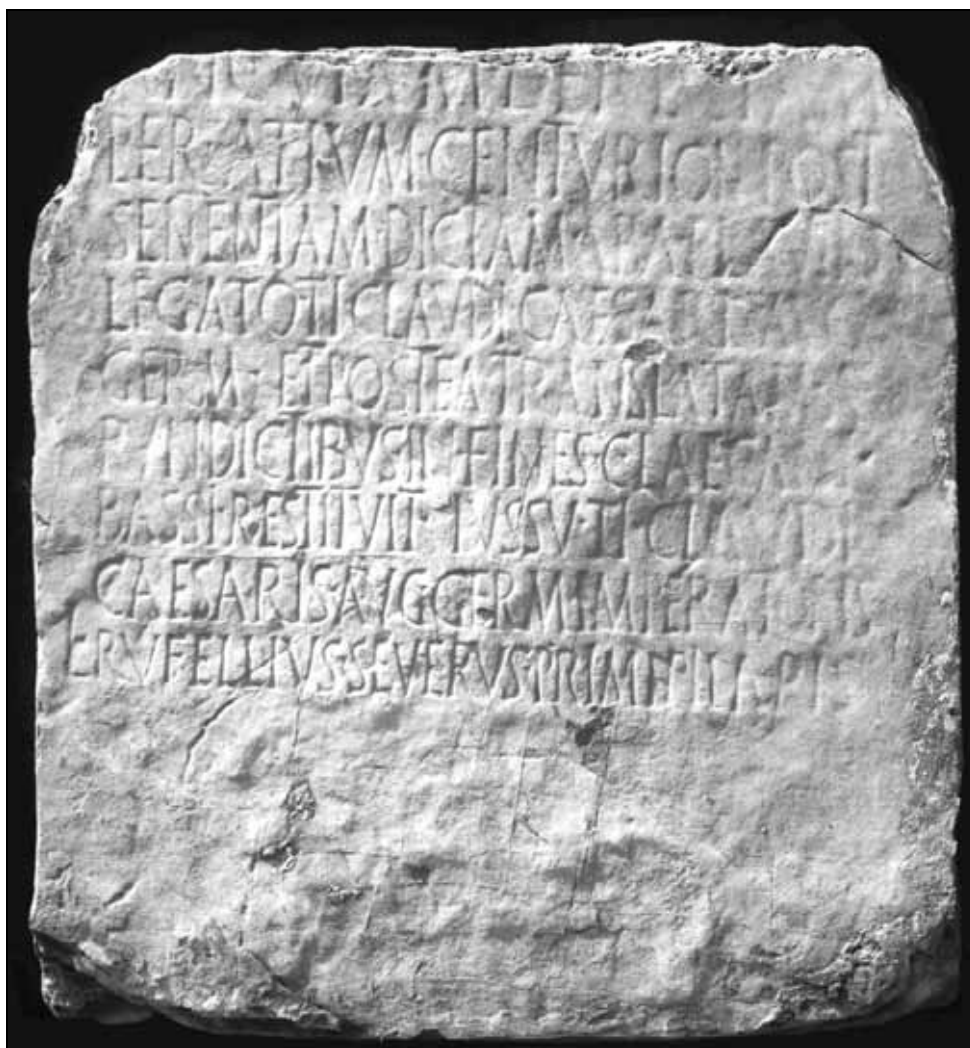
Ponovno Slapšakovo branje v kontekstu poselitvene študije predlaga diametralno nasprotno rešitev. Prepričljivo pripisuje velik pomen privatni lastnini, osebnemu vplivu senatorja na cesarjevem dvoru ter osvetljuje zanemarljive teritorialne pravice staroselcev in irelevantnost (napisa) za potek (starih agerskih – ali celo državnih!) mej.

Ni mogoče spregledati, da je leto 1991 leto slovenske osamosvojitve in začetka približevanja Evropski uniji: s tem meja na zahodni strani izgubi vlogo tampona med komunističnim in kapitalističnim svetom. V novi državni ustavi se spremeni temeljni odnos do privatne lastnine. Strateški pomen tamponskega področja med Vzhodom in Zahodom se (navidezno) izgubi, zastavlja se vprašanje vloge Nata. Interpretacija v smislu *vprašanje mej je irelevantno*, zaznamuje javno mnenje (in je splošno sprejeto kot edino pravilno) na vseh področjih, kjer se oblikuje evropska (znanstvena) skupnost.



Slika 6: Zgodnjerska amfora za istrsko olje s cesarskim žigom iz konca 1. stoletja po Kr., ko je obsežna posest Lajkanija Basa prešla v imperialno last (po Bezczekem, 1998).

Fig. 6: An early Roman amphora for Istrian oil, bearing an imperial seal and dating from the end of the 1st century A.D., when a large property owned by Laecanius Bassus passed into imperial ownership (according to Bezczeky, 1998).



Slika 7: Napisni kamen z omembo cesarske razsodbe o spremembi poteka vaške poti, ki je vodila preko posesti Lajkanija Basa in jo je imela pravico uporabljati skupnost Rundiktov. Kamen je bil odkrit v bližini Materije in je danes shranjen v Mestnem muzeju za zgodovino in umetnost v Trstu (po Slapšaku, 1977).

Fig. 7: Inscribed stone with text referring to the imperial decision on the modification of the course of the rural road which led across the properties of Laecanius Bassus and which the Rundictes community was entitled to use. The stone was discovered near Materija and is currently preserved at the Civic Museum of History and Art in Trieste (according to Slapšak, 1977).

Vprašanje interpretacije nekega starega zapisa o poteku meje med staroselskimi Rundikti in veleposestnikom Lajkanijem Basom je pritegnilo mojo pozornost, ker se ukvarja z vprašanjem zahodne meje, ki je bila v času fašistične Italije predmet intenzivnih arheoloških raziskav in mnogih političnih špekulacij s prikazovanjem njenega poteka (Bitelli 1999). Že kratka revizija različnih študij, ki se vedno znova pojavljajo v (slovenski, italijanski in nemški!) arheologiji, je pokazala občutljivost interpretacij rezultatov znanstvenih raziskav na družbenopolitično klimo in znanstveno paradigmo družbenih ved. Pri branju besedila v času avstrogrške monarhije je prepoznavna družbena klima "urejenosti"

in samoumevna je naklonjenost cesarski oblasti. Na drugi strani so neprikrite populistične interpretacije z iredentističnimi težnjami, ki jih v drugi polovici 20. stoletja, na drugi strani "železne zavese" ustrezno dopolnijo marksistično enoumje z zanikanjem privatne lastnine, s poudarjanjem vloge razrednega boja in z nekritično naklonjenostjo delavskemu razredu (tudi v tem primeru staroselskemu plemenu). Znanstveno podprte teritorialne zahteve zlahka postanejo zgodovinsko izpričana dejstva in zato temelj formalno pravno urejenih teritorialnih zahtevah, ki temeljijo npr. tudi na nasledstvu rimske države.

Zadnja ponujena razrešitev problema (hipoteza IV)

zagovarja lastniško pravo in se mu daje najvišjo veljavo. V smislu spoštovanja privatne lastnine je moč izničiti tudi zelo stare dogovore med plemeni in se v končni fazi tudi polastiti starih skupnih zemljišč. Taka interpretacija napisa razglša irelevantnost (državnih, mestnih in lokalnih) meja in je v takem kontekstu dovolj (evropsko) plavzibilna. Razprava se zdi nadvse tehtna in se kaže, enako kot vse dosedanje, kot dokončno sprejeta.

ZAKLJUČEK

Z arheološkega stališča so vse obravnavane interpretacije korektna in slednjo moremo sprejeti kot (do)končno razrešitev. Predstavljene raziskave sodijo brez slehernega dvoma med znanstvena dela, saj je med razpravljavci nekaj najbolj spoštovanih imen in utemeljiteljev rimske epigrafike in rimske provincialne zgodovine, npr. Mommsen, Ritterling, Kahrstedt, Zippel in Degraffi. Ne nazadnje tudi slednja dva, Slapšak in Schillingerjeva, sodita med zelo ugledne raziskovalce. Razprave so bile objavljene v najuglednejših revijah in temeljnih znanstvenih delih (CIL, RE, ANRW, VAHD, Arheološki vestnik) ter so bile splošno sprejete v znanstvenem svetu.

Vpogled v znanstvene raziskave, kot ga uveljavljajo v teoretičnih in filozofskih delih, npr. Popper, Kuhn in Feyerabend, omogoči kritično distanco do interpretacij v smislu družbeno-političnih dogodkov, ki so do določene meje bolj očitneje vplivali na znanost v dvajsetem stoletju. Gre za povsem očitno nagnjenost k družbeno plavzibilnejšemu, javno sprejetemu (in nenazadnje tudi finančno) podprtemu raziskovanju, kot integralnemu delu javnega (politično naravnega) mnenja. Težnja je opazna tako v vzhodno-, kot zahodnoevropski in ameriški družbi. Kot odgovor na fenomen se pojavljajo vedno glasnejše zahteve po znanstveni etiki.

Komur je zadnje desetletje omogočen vpogled v državne razpise znanstvenih projektnih nalog, je opazil, da je vedno potrebna tudi njihova historična utemeljitev in označitev njihovega pomena v merilu nacionalnega interesa. Končni izbor za dodelitev finančnih sredstev je v precejšnji meri odvisen od dobre utemeljitve (politične plavzibilnosti?) projekta.

Sodoben (numerično podprt) način merjenja pomembnosti (t. j. vrednosti) znanstvenih raziskav izhaja tudi ocenjevanja prijavljenih projektov: ključnega pomena je število citiranj nekega dela. Javnemu mnenju ustrenejša interpretacija je brez dvoma večkrat citirana kot tista, ki mu je popolnoma nasprotujoča. Moč javnega ignoriranja znanstvenih del ali celo raziskovalcev, ki opozarjajo na nevarnost določenih družbenih pojavov, pa je lahko rušilna.

Arheologija pogosto vzbuja videz znanstvene nevtalnosti, politične neodvisnosti in družbene intaktnosti. Najverjetneje se to dogaja zaradi časovne distance predmeta njenih raziskav, morda pa tudi zaradi temeljnega naravoslovnega principa raziskovalne metodologije (Renfrew, Bahn, 2000, 49–160).

Zdi se, da je med slovenskimi arheologi premalo kritičnega zavedanja dejstva, da v svetu znanosti ni nevtralnih interpretacij. Znanost ni zgolj fenomen sodobne družbe, osamljen otok sredi političnih viharjev. Moderna znanost je predvsem odprt (družbeni) sistem, v katerem se močno odlikavajo politične in gospodarske razmere in kjer ima najvišji pomen, ali bi ga vsaj morala imeti, etika raziskovalnega dela (Fajkus, 1997).

ZAHVALA

Članek je napisan v spomin spoštovanemu profesorju S. Lelasu. Prisrčno se zahvaljujem kolegoma M. Lovrenjaku in M. Župančiču za kritično branje in pripombe.

EXPLANATION OF THE ROMAN INSCRIPTION IN RODIK FROM THE STANDPOINTS OF TWO OPPOSING THEORIES

Verena PERKO

Gorenjska Museum, SI-4000 Kranj, Tomšičeva 44

e-mail: verena.perko@guest.arnes.si

SUMMARY

The article deals with the Roman inscription no. 5, 698, of the Corpus Inscriptionum Latinarum (CIL), which was discovered in 1842 near the village of Materija, between Kozina and Ilirska Bistrica, and is currently preserved at Museo civico in Trieste (Slapšak 1995, 69). The inscription mentions a road ([HANC] VIAM) restored by officer Lucius Rufellius Severus ((PRIMUS PILUS) L RUFELLIUS SEVERUS) upon the order of Emperor Claudius (41–54). This same road, as the stone inscription relates, had been traced directly (DERECTA) under the leadership of Atius following a decision pronounced by legatus Aulus Plautius (POST SENTENTIAM DICTAM AB A PLAUTIO), deputy (legatus) to Emperor Claudius, but was later transferred from the territory of Rundicum to that of Laecanius Bassus (POSTEA TRANSLATAM A RUNDICTIBUS IN FINES C LAECANI BASSI).

The inscription has been studied and interpreted in various ways by numerous experts. The core of the problem lies in the several possible solutions or interpretations of the inscription. Some 19th and early 20th century authors suggest reading *TRANSLATAM A RUNDICTIBUS IN FINES C LAECANI BASSI* in the sense of a renovation of an old road on the border between the Rundicum and the Laecanius Bassus properties. Since the part of the road lying in the territory of the Rundictes was supposed to be under the competence of a legatus (provincial governor), and the private property of Laecanius Bassus, on the other hand, under the competence of the emperor, a very important question arises: are we perhaps dealing with the border between the province of Pannonia (the mention of legatus Aulus Plautius supposedly proves this) and Italy? However, some later authors have argued that the role of the legatus is nebulous and cannot serve as a proof of the existence of a provincial border in this area.

The question of the interpretation of the inscription relates directly to the border between the aboriginal Rundictes and landed proprietor Laecanius Bassus, but indirectly as well to the contemporary ethnic borders between Slavic and Romanic populations. Any interpretation, therefore, indirectly tackles the issue of the western border, which was in the period of Fascist Italy the object of intensive archaeological research and various political speculations in the presentation of its course. A short revision of various archaeological studies continually appearing (Slovene, Italian and German!) suffices to demonstrate the susceptibility of the interpretation of scientific research results to the socio-political climate and scientific paradigm of social sciences.

In the reading of the inscription dated from the period of the Austro-Hungarian monarchy, the social climate of "orderliness" is easily recognised and the partiality for the imperial power is axiomatic. Interpretations containing irredentist tendencies, dating from the periods preceding and following the Second World War, suitably complete the Marxist single-mindedness on the other side of the Iron Curtain by denying property, emphasising the role of class struggle and with the indiscriminating sympathy for the working class (in this case, the aboriginal tribe). Scientifically supported territorial demands can easily turn into historically proven facts and consequently into foundations of formally and legally regulated territorial demands based, for instance, even on the succession to the Roman Empire.

The most recently offered solution of the problem advocates proprietary law, ascribing it the highest value. By arguing for the respect of private property it is also possible to annul ancient agreements between tribes and in finally even take possession of the ancient common land. Such an interpretation of the inscription promulgates the irrelevance of (state, municipal and local) borders and is in this context plausible enough (in terms of Europe). The discussion appears as most substantial and, like all others before, seems to have been acknowledged.

From an archaeological point of view, all the mentioned interpretations are correct, and this can be taken as a final resolution. The presented research studies should undoubtedly be considered as scientific works; in fact, the list of discussants includes some of the most respected and renowned researchers.

The insight into scientific studies as established by theoretical and philosophical works provides a critical distance from the interpretations in the sense of socio-political events. To some extent, these influenced science more manifestly in the 20th century, as a result of the obvious inclination of the society towards a more socially plausible and publicly accepted (as well as financially supported) research activity that represents an integral element of public (politically oriented) opinion. This tendency is noticeable in the eastern-European, as well as western-European and American societies. As an answer to this phenomenon there rise continually louder demands for scientific ethics.

Key words: theory of science, archaeology, epigraphics, Rundictes, ethnic and historical boundaries

LITERATURA

Baum, W. (1985): Ludwig Wittgenstein. Med mistiko in logiko. Celovec, Mohorjeva družba.

Baum, W., González, K. E. (1998): Karl R. Popper in kritični racionalizem. Celovec, Mohorjeva družba.

Bezeczky, T. (1998): The Laecanius Amphora Stamps and the Villas of Brijuni. Denkschr. Österr. Akad. Wiss. Wien, 261.

Bezeczky, T. (2001): The Chronology of the End of the Laecanius Workshop. V: F. W. Leitner (ed.): Carinthia Romana und die römische Welt. Festschrift G. Piccottini. Aus Forschung und Kunst 34. Klagenfurt, 421–424.

Bezeczky, T., Pavletić, M. (1996): New objects from the figlina of C. Laecanius Bassus. Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Instituts 65. Wien, 143–163.

- Bitelli, R. (1999):** *Claustra Alpium Iuliarum*, il confine Rapallo e fascismo. Archeologia come esempio di continuità. Koper, Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije–Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.
- Carandini, A. (1999):** La villa romana e piantagione schiavistica. V: *Storia di Roma* (Giardina, A., Schiavone, A.). Torino, Einaudi, 775–804.
- Degrassi, A. (1954):** Il confine nord-orientale dell'Italia Romana. Bern, Università degli studi di Trieste.
- Dymond, D. P. (1974):** *Archaeology and History. A plea for reconciliation.* London, Thames & Hudson.
- Fajkus, B. (1997):** Science and Time Concepts on the Threshold of the Third Millennium. V: Stránský, Z. (ed.): *Museology for Tomorrow's World.* Brno–Paris, ICOMOSS, 10–20.
- Fayerabend, P. (1975):** Proti metodi. Ljubljana, *Studia humanitatis*.
- Fontana, F. (1997):** I culti di Aquileia repubblicana. Aspetti della politica religiosa in Gallia Cisalpina tra il III e il II sec. a. C. *Studi e ricerche sulla Gallia Cisalpina* 9. Roma, Quasar.
- Gabrovec, S. (1999):** 50 let arheologije starejše železne dobe v Sloveniji. *Arheološki vestnik*, 50. Ljubljana, 145–188.
- Hodder, J. (1986):** *Reading the Past. Current approaches to interpretation in archaeology.* New York, Cambridge University Press.
- Matijašič, R. (1998):** Gospodarstvo antičke Istre. Arheološki ostaci kao izvori za poznavanje društveno-gospodarskih odnosa u Istri u antici (I. st. pr. Kr. – III. st. posl. Kr.). Pula, ZN Žakan Juri.
- Pavan, M. (1991):** La X regio Venetia et Histria e la provincia Dalmatia dall'età romana all'età bizantina. V: Rosada, G., Bonamente, M. (ed.): *Dall'Adriatico all Danubio.* Padova, L'Istituto della Enciclopedia Italiana, 559–601.
- Pavan, M. (1991):** Aquileia e il romanesimo dall'Adriatico al Danubio. V: Rosada, G., Bonamente, M. (ed.): *Dall'Adriatico al Danubio.* Padova, 313–329.
- Pirjevec, J. (2003):** *Jugoslovanske vojne.* Ljubljana, Cankarjeva založba.
- Popper, K. (1997):** U potrazi za boljim svijetom. Zagreb, KruZak.
- Popper, K. (1998):** Logika znanstvenega odkritja. Ljubljana, *Studia humanitatis*.
- Renfrew, C., Bahn, P. (2000):** *Archaeology: Theories, Methods and Practice.* London, Thames & Hudson.
- Rossi, R. F. (1996):** La romanizzazione della Cisalpina. V: Botteri, P., Toneatto L. (ed.): *Scritti di storia romana.* Trieste, Università degli studi di Trieste, 187–197.
- Sayer, A. (1992):** *Method in Social Science. A realist approach.* London, New York, Routledge.
- Schillinger-Häfele, U. (1978):** Noch einmal zu CIL V 698. *Arheološki vestnik* 29, 1978, Ljubljana, 738–740.
- Slapšak, B. (1977):** Ad CIL 5, 698 (materija): via directa – translata (in fines alicuius) – restituta. *Arheološki vestnik* 28, 1977. Ljubljana, 122–128.
- Slapšak, B. (1978):** Rodik–Ajdovščina. *Arheološki vestnik* 29, 1978. Ljubljana, 546.
- Slapšak, B. (1985):** Ajdovščina nad Rodikom. Prazgodovinsko in antično naselje. *Arheološki pregled*, Ljubljana, 135–136.
- Slapšak, B. (1995):** Možnosti študija poselitve v arheologiji. *Arheo* 17, 1995. Ljubljana.
- Supek, I. (1995):** Filozofija, znanost i humanizam (2. ponatis). Zagreb, Školska knjiga.
- Šašel Kos, M. (1997):** The End of the Norican Kingdom and the Formation of the Provinces of Noricum and Pannonia. Akten des IV. Int. Kolloquiums über Probleme des provincialrömischen Kunstscaffens (Celje 8.–12. 05. 1995). *Situla* 36. Ljubljana, Narodni muzej Ljubljana, 21–42.
- Šašel Kos, M. (2002):** The Boundary Stone between Aquileia and Emona. *Arheološki vestnik* 53, 2002. Ljubljana, 373–382.
- Šašel, J. (1985):** Zur Frühgeschichte der XV. Legion und zur Nordostgrenze der *cisalpina* zur Zeit der Caesars. *Archäologische-epigraphische Studien* 1, 1985. Wien, 547–555.
- Tassaux, F. (2001):** Quatre siècles de l'histoire d'une grande propriété. V: Tassaux, F., Matijašič, R., Kovačić, V.: *Loron (Croatie) Un grand centre de production d'amphores à huile istriennes (I^{er}–VI^e s. p. C.)* Bordeaux, Ausonius, 309–324.
- Tassaux, F., Matijašič, R., Kovačić, V. (2001):** *Loron (Croatie) Un grand centre de production d'amphores à huile istriennes (I^{er}–VI^e s. p. C.)*. Bordeaux, Ausonius, 97–125.
- Wilkes, J. J. (1969):** *Dalmatia.* London, Routledge & Kegan Paul.
- Zaccaria, C. (1994):** Il territorio dei municipi e delle colonie dell'Italia nell'età altoimperiale alla luce della piu' recente documentazione epigrafica. V: *L'Italie d'Auguste à Dioclétien. Actes du colloque international, Rome 25–28 mars 1992.* Rome, École Française de Rome, Palais Farnèse, 309–327.

KRATICE

CIL *Corpus Inscriptionum Latinarum*

RE Real Enzyklopedie

VAHD Vjestnik za arheologiju i historiju Dalmatinsku